

Wapenexportcontrole in de Oekraïne

Stop Wapenhandel, maart 2016
Wendela de Vries

Stop **Wapenhandel**

Anna Spenglerstraat 71
1054 NH Amsterdam
tel/fax 020 6164684

info@stopwapenhandel.org
IBAN NL11 TRIO 0390 4073 80
www.stopwapenhandel.org

Colofon

Uitgave: Stop Wapenhandel, maart 2016

Auteur: Wendela de Vries

Inhoudsopgave:

Inleiding	4
1 . De Oekraïense wapenindustrie	
Geschiedenis	6
De breuk met Rusland	7
2 . Wapenexport	
Organisatie en regels	10
Illegale leveringen	11
Wapenhandel in oorlogstijd	12
Herstructurering industrie	13
3 . Controle op wapenexport	
Corruptie	15
Verbetering exportcontrole	16
Conclusie	18
Bijlage: Wapenexport Oekraïne 2005-2015 in \$ miljoen	19
Bronvermelding	21

Inleiding

In de periode 2011-2015 was de Oekraïne de 9e wapenexporteur van de wereld, goed voor 2,6% van de wereldwijde wapenexport. Ter vergelijking: De VS zijn de grootste wapenexporteur en was in deze periode verantwoordelijk voor 33% van alle wapenexporten, Rusland is tweede met 25%. Nederland staat in deze periode op de 10e plaats met 2% van de wapenexport wereldwijd¹. Overigens exporteert de Oekraïne niet alleen nieuwe wapens maar ook overtollige wapens van het Oekraïense leger en andere voormalige Warschaupactlanden, die in grote hoeveelheden zijn achtergebleven na het uiteenvallen van de Sovjet-Unie.

De militair- industrieel complex is een belangrijke sector in de Oekraïne. Van oudsher is deze sector nauw verweven met de Russische wapenindustrie. Tegen het einde van de Koude Oorlog vond 30% van de militaire productie van de Sovjet-Unie plaats in Sovjetrepubliek Oekraïne.² Een derde van de wapenexport ging tot aan 2014 naar Rusland. Naar aanleiding van het conflict werden in de zomer van dat jaar de wapenhandelsbetrekkingen tussen de Oekraïne en Rusland echter officieel verbroken. De gezamenlijke wapenproductie liep fors terug en veel werknemers verloren hun baan.

Volgens het Zweedse vredesonderzoeksbureau SIPRI is ook de wapenexport vanuit de Oekraïne in 2014 sterk gedaald. De verkopen van staatsbedrijf Ukroboronprom namen af met 50.2%. Motor Sich, dat in 2013 nog in de top-100 grootste defensiebedrijven stond, is geheel van deze lijst verdwenen. Dankzij een paar grote contracten met Irak en Thailand ging het in 2015 weer goed met de Oekraïense wapenexport. Volgens een woordvoerder van Ukroboronprom tekende het bedrijf tussen juli 2014 en juli 2015 exportcontracten ter waarde van \$1 miljard, 17% meer dan in dezelfde periode in 2013-2014³. Maar incidentele grote orders doen niet af aan een structurele tendens: Het binnenlands conflict en de feitelijke afscheiding van de Krim, het verlies van de Russische markt en de devaluatie van de Oekraïense munt de Grivna, hebben de inkomsten uit wapenexport doen dalen⁴. Het is de vraag of de Oekraïne zijn positie in de top tien van grootste wapenexporteurs, waar het sinds de onafhankelijkheid in 1991 staat, zal handhaven.

De nieuwe Oekraïense regering probeert krijgsmacht en wapenindustrie op een andere leest te schoeien; niet langer Russisch maar westers georiënteerd. Een herstructurering is echter niet eenvoudig, door de slechte economische omstandigheden en de onzekere veiligheidssituatie. Bovendien komen hervormingen, waaronder de aanpak van corruptie, maar moeilijk van de grond. Hoe zal de controle op wapenexport zich onder deze

omstandigheden gaan houden? Kan het Associatieverdrag een positieve rol spelen bij de versterking van de wapenexportcontrole?

De uitbreiding van de EU heeft een aantal landen die actief zijn op de wapenmarkt, bijvoorbeeld Tsjechië, onder het Europese regime van wapenexportcontrole gebracht, het *EU Gemeenschappelijk Standpunt voor de controle op de uitvoer van militaire goederen en technologie*⁵. Aan de uitvoering van dat EU wapenexportregime valt nog heel wat te verbeteren⁶ maar het is zeker een stap in de goede richting. Het Associatieverdrag dat de EU heeft gesloten met de Oekraïne is natuurlijk van een heel andere orde dan een EU lidmaatschap, en de situatie in de Oekraïne is onvergelykbaar met die in Tsjechië in 2004. De vraag is of het Associatieverdrag een bijdrage kan leveren aan de versterking van de wapenexportcontrole. Of zijn andere mechanismen effectiever? Dit rapport probeert een antwoord te vinden op deze vraag. Een goede wapenexportcontrole is in het belang van Europa, om te voorkomen dat wapens in verkeerde handen vallen of in het illegale circuit verdwijnen.

1. De Oekraïense wapenindustrie

Geschiedenis

De Oekraïense wapenindustrie was in de communistische tijd nauw verweven met de Russische wapenindustrie. Zoals de meeste industriële sectoren van de voormalige Sovjet-Unie was ook de productie van wapens verspreid over de hele unie, en leverden afzonderlijke fabrieken verschillende delen van de productieketen, die op een aantal plekken werden geassembleerd. De Malyshev fabriek in Kharkiv bijvoorbeeld, nu onderdeel van staatsbedrijf Ukroboronrom, bouwde sinds 1927 tanks en tankonderdelen voor het Rode Leger. Malyshev was onder meer gespecialiseerd in motoren. Tijdens de Duitse opmars in 1941 werd de fabriek net als andere zware industrie tijdelijk teruggetrokken achter de Oeral, maar na 1945 keerde de productie weer terug naar Kharkiv. Tegen het einde van de Sovjetperiode leverde de fabriek 900 tanks per jaar af, waarvan een deel van de onderdelen in andere Sovjetrepublieken werden gemaakt⁷.

De Oekraïne was na Rusland de sterkste industriestaat van de Sovjet-Unie. Er werkten een miljoen mensen in de wapenindustrie. Van de wapenexport ging een derde naar Rusland. Ten tijde van het uiteenvallen van de Sovjet-Unie bevond 30% van de wapenindustrie zich in Sovjetrepubliek Oekraïne, ongeveer 750 bedrijven en 140 technische en wetenschappelijke instituten. Hieronder onder meer ontwerp- en productiefaciliteiten voor intercontinentale ballistische raketten, zoals de nucleaire SS-18 (door de Russen Voevoda R-36M2 genoemd) en de SS-24, die niet meer in gebruik is. Meer dan de helft van de raketindustrie van de Sovjet-Unie bevond zich in de Oekraïne⁸.

In het huidige conflict tussen Oekraïne en Rusland werkt de vervlechting nog door en heeft soms militaire consequenties als partijen tegenover elkaar staan met hetzelfde materieel. Het is bijvoorbeeld moeilijk het radioverkeer van de tegenstander te verstoren ('jammen') als men dezelfde technologie en beschermingstechnologie gebruikt⁹.

Na 1989 werd de gezamenlijke productie gewoon voortgezet, maar verschil in belangen hinderden soms wel de export. Toen het Pakistaanse leger in 1996 een order van \$650 miljoen voor 320 T-80UD tanks plaatste bij Malyshev weigerde Rusland medewerking. De Russen vreesden voor hun goede relaties met India, dat een van de voornaamste klanten is van de Russische wapenindustrie en op gespannen voet staat met Pakistan. Niet alleen weigerde Rusland onderdelen voor de tanks te leveren, het land claimde ook het patent op de in de Oekraïne geproduceerde onderdelen. De Oekraïners wilden de deal niet mislopen

en vonden een creatieve oplossing door vrijwel nieuwe T-80UD tanks uit het Oekraïense leger te leveren aan Pakistan, waarna werd begonnen met eigen productie van de voorheen in Rusland gemaakte onderdelen voor dit type tank¹⁰.

De nieuwe onafhankelijke Oekraïne erfde in 1991 een productie die veel te groot was voor eigen de behoefte. Een poging tot conversie naar civiele productie mislukte grotendeels, zodat de defensiesector, in sommige steden de grootste werkgever, bleef drijven op export naar Rusland. Een groot deel van de Oekraïense wapenindustrie ging ten onder. In 2014 was het aantal werknemers in de defensiesector nog slechts een kwart van dat van 1989.

De breuk met Rusland

De beslissing van president Viktor Janoekovytsj in 2013 om het Associatieverdrag met de EU niet te tekenen mondde uit in de Maidan-protesten en uiteindelijk het aftreden van Janoekovytsj in februari 2014. Na nieuwe verkiezingen trad in mei de regering Porosjenko aan. In reactie op de onrust besloot de EU-lidstaten in februari tot opschorting van wapenexporten die gebruikt zouden kunnen worden bij interne repressie; een beperkt, niet-bindend wapenembargo dat in juli weer werd opgeheven¹¹.

De vijandelijkheden tussen pro-Russische groepen en de pro-Westerse regering Pososjenko luidde het einde in van de verstrengeling tussen de Oekraïense en Russische wapenindustrie. Op 4 april 2014 besloot de Oekraïense interim-regering de wapenexport naar Rusland te stoppen¹². In de zomer werd ook de handel in dual-use goederen beëindigd. Volgens het Russische persbureau Tass had Rusland op dat moment voor \$15 miljard aan orders uitstaan in de Oekraïne, goed voor 8,2% van het Oekraïense BNP. Ondanks de exportstop blijven wapenbedrijven gedeeltelijk doorleveren om aan bestaande contacten te voldoen. Naar het zich laat aanzien heeft de exportstop vooral betrekking op nieuwe contracten.

Zowel voor Rusland als de Oekraïne is het beëindigen van de samenwerking een economische en militaire aderlating. Russische analisten schatten dat 79 Oekraïense en 859 Russische bedrijven getroffen worden¹³. Voor Rusland, dat een grootscheepse modernisering van zijn strijdkrachten op stapel heeft staan, is met name de breuk met de fabrieken voor helikoptermotoren van Motor Sich in Zaporizhia, voor Anatov transportvliegtuigen uit Kiev en vooral voor raketten en raketonderhoud van het bedrijf Yuzhmash in Dnipropetrovsk een verlies. Het raakt onder meer revisies van de nog steeds in gebruik zijnde nucleaire SS-18 raket. Ook verliest Rusland productiecapaciteit voor scheepsturbines en communicatie-apparatuur voor tanks, vliegtuigen en luchtdoelraketten.

De Oekraïne houdt een versnipperde industrie over en moet op zoek naar nieuwe toeleveranciers en afnemers¹⁴. In de zomer van 2014 miste Antonov bijvoorbeeld een tender voor militaire transportvliegtuigen ter waarde van \$3 miljard voor India, wegens gebrek aan Russische onderdelen¹⁵. Door de annexatie van de Krim is Oekraïne ook direct productiecapaciteit verloren. Volgens Rusland zijn er met de Krim 21 defensiebedrijven in Russische handen over gegaan; 14 scheepswerven, drie luchtvaartbedrijven, twee radio-elektronicabedrijven en twee conventionele wapenproducenten. Deze bedrijven zijn van belang voor de Russische Zwarte Zeevloot¹⁶.

Beide landen doen het voorkomen alsof hun wapenindustrie de klap snel te boven zal komen. Poetin beweert dat het verbreken van de militaire productierelatie voor Rusland tot een vertraging van hooguit tweeënhalf jaar voor het militair moderniseringsprogramma zal leiden, maar dat de Oekraïne zichzelf hiermee een zware economische klap toedient. Dat laatste is onmiskenbaar waar. Terwijl Rusland de productie in andere fabrieken kan opschroeven, zit de Oekraïne met onderdelen, zoals vliegtuigmotoren geproduceerd door Motor Sich, die specifiek zijn ontwikkeld voor Russische toestellen; er is verder in de wereld geen markt voor en de Oekraïne bouwt deze vliegtuigen niet zelf. Losgekoppeld van de Russische bedrijven is de Oekraïense wapenindustrie tamelijk willekeurig van samenstelling.

Maar het beëindigen van de samenwerking is ook voor Rusland wel degelijk een probleem. Door het moderniseringsprogramma draait de Russische wapenindustrie toch al overuren. Het verlies van de Oekraïne als leverancier leidt niet alleen tot enkele jaren vertraging, het vereist ook investeringen in nieuwe wapenproductiecapaciteit in een tijd dat sancties en een lage olieprijs toch al een zware wissel trekken op de Russische economie. Zo loopt de bouw van nieuwe marineschepen vertraging op omdat hun motoren door Motor Sich werden geleverd. Uiteindelijk zal Rusland er wel in slagen deze capaciteiten op te vangen maar het zal tijd en vooral veel geld kosten¹⁷.

Er zijn aanwijzingen dat een deel van het probleem momenteel wordt opgelost via illegale kanalen. De Oekraïense geheime dienst meldde in februari 2016 het onderscheppen aan de Russische grens van een partij microchips, geproduceerd in de Oekraïne, die gebruikt worden in ballistische raketten en aandrijvers van ruimteraketten. Rusland produceert deze chips niet zelf¹⁸.

In de Oekraïne dreigt intussen een groot deel van het personeel van de wapenindustrie werkloos te raken, vooral in het zuiden en oosten van het land. Dit betreft onder meer specialisten op het gebied van nucleaire wapens en ballistische raketten. Deze Oekraïense specialisten waren tot aan het conflict nog steeds betrokken bij regulier technisch

onderhoud van het Russisch nucleair arsenaal en bij productie en levering van essentiële onderdelen. Poetin heeft hen hartelijk uitgenodigd om in Rusland te komen wonen en van daaruit hun werk voort te zetten. Het verlies van de Oekraïense deskundigheid is problematisch voor de Russische nucleaire capaciteit. Mogelijk zullen ook andere landen gaan lonken naar de kennis van de werkloze Oekraïense nucleaire specialisten¹⁹. Dat kan risico's opleveren voor de proliferatie van nucleaire kennis.

2. Wapenexport

Organisatie en regels

Na de onafhankelijkheid in 1991 zette de Oekraïne een systeem van wapenexportcontrole op met de Staatsdienst voor Exportcontrole SSUEC, die valt onder het Directoraat voor het Militair Industrieel Complex van het ministerie van Economische Zaken en Handel. Hieronder vallen ook het beleid voor wapenindustrie, voor speciale militaire programma's en voor militair-technologische samenwerking. De Oekraïne is aangesloten bij internationale wapenbeperkings- en wapenhandelsregimes, waaronder het *VN Actieprogramma voor voorkomen, bestrijden en stoppen van illegale handel in kleine wapens*, het *Wassenaar Arrangement* voor de controle op de uitvoer van conventionele wapens en dual-use goederen en technologie, en sinds 2014 het *VN Wapenhandelsverdrag*. Recent nog heeft de Oekraïne zijn dual-use wetgeving aangepast, zodat het meer aansluit bij het Missile Technology Control Regime. De lijst met goederen die in de Oekraïne onder exportvergunningplicht vallen is vergelijkbaar met lijsten die de EU gebruikt.

Om wapens te mogen exporteren moeten bedrijven gecertificeerd zijn. Het grootste deel van de Oekraïense wapenindustrie, waaronder 134 staatsbedrijven, is sinds 2010 ondergebracht in de holding Ukroboronprom (Ukroboronprom is de afkorting van Oekraïense Defensie Industrie). Ukroboronprom is met 120.000 werknemers een groot en machtig staatsbedrijf²⁰.

Ukroboronprom regelt i.s.m. het ministerie zowel de aankopen voor het Oekraïense leger als het militair industriebeleid. Wapenexport is ondergebracht bij verkoopafdeling Ukrspetsexport en dochterbedrijf Ukrinmash, die niet alleen verkoop van producten van de Oekraïense wapenindustrie regelt, maar ook overtollige wapens die zijn achtergebleven na het uiteenvallen van de Sovjet-Unie²¹. In de Oekraïne bevonden zich ten tijde van de onafhankelijkheid gigantische wapenvoorraden van onder meer kleine wapens, niet alleen van het Sovjetleger maar ook uit andere voormalige Warschaupactlanden. Een groot verschrotingsprogramma voor deze wapens, opgezet i.s.m. de NAVO, kwam in het eerste decennium van deze eeuw niet echt van de grond. Het vernietigen van goede en verkoopbare wapens kon rekenen op weinig medewerking²².

Dit in tegenstelling tot het unieke ontmantelingsprogramma van de Oekraïense kernwapens, waarbij het land tussen 1991 en 2001 alle strategische kernkoppen aan Rusland overdroeg en zelf op grote schaal raketten en raketsilo's vernietigde, gefinancierd door het Amerikaanse Cooperative Threat Reduction Program²³.

Met name in de beginjaren van de onafhankelijke Oekraïne functioneerde de wapenexportcontrole maar matig. Een parlementaire commissie die beschuldigingen van illegale wapenhandel onderzocht stelde vast dat van de wapenvoorraden die de Oekraïne van de Sovjet-Unie erfde, met een geschatte waarde van \$90 miljard, na 10 jaar een derde verdwenen was. Over hun verblijf was in geen enkel document iets terug te vinden²⁴.

Nadien is de controle aanzienlijk verbeterd, in elk geval op papier. En er is een relatief hoge mate van transparantie. De Oekraïne publiceert sinds 2006 jaarlijks een wapenexportoverzicht, teruggaand tot 2004. Daarin zijn opgenomen de rapportages aan het *VN Register voor conventionele wapens*, details over de export van kleine wapens naar categorie en bestemming, en het totale aantal afgegeven import-, export en doorvoervergunningen voor militair materieel en dual-use goederen²⁵.

De procedures staan hiermee op een vergelijkbaar niveau als in de Europese Unie, waar de wapenexport wordt gereguleerd middels een *EU Gemeenschappelijk Standpunt voor de controle op de uitvoer van militaire goederen en technologie*²⁶.

Maar in de praktijk is de controle op Oekraïense wapenexport niet waterdicht. De transparantie is onvolledig; hoewel de Oekraïne met de publicatie van exportgegevens van kleine wapens het beter doet dan veel andere landen, vallen andere belangrijke categorieën buiten de rapportage-systematiek. Over de vermoedelijk omvangrijke export van componenten wordt bijvoorbeeld maar zeer beperkt gerapporteerd.

Het grootste probleem is echter dat over de gepubliceerde gegevens geen publieke verantwoording wordt afgelegd. Parlement en publiek krijgen geen gelegenheid tot het stellen van kritische en informatieve vragen, en er is geen platform om twijfelachtige transacties aan de orde te stellen. Dat maakt het systeem kwetsbaar voor misbruik en corruptie. Zonder onafhankelijke, externe controle op de exportinformatie kunnen wapens via officiële kanalen, vergezeld van officiële documenten nog steeds op vreemde bestemmingen terechtkomen. Dat gebeurt dan ook regelmatig.

Illegale leveringen

De Oekraïne staat bekend als leverancier van wapens aan landen in oorlog en landen waartegen een wapenembargo geldt, bijvoorbeeld aan de voormalig Joegoslavische republieken Slovenie en Kroatië begin jaren '90. Joegoslavische onderzoekers noemden de illegale Oekraïense wapenhandel een 'staatsaangelegenheid'; het gaat om transacties van een zo grote omvang, dat uiterst onwaarschijnlijk is ze zich buiten het zicht van autoriteiten afspelen. Die kijken blijkbaar nogal eens de andere kant op. Onvoldoende

controle op eindgebruikscertificaten, het accepteren van vervalste documenten, corruptie, omkoping van binnenlandse en buitenlandse betrokkenen en illegale doorvoer kunnen alleen plaatsvinden als er sprake is van corruptie²⁷.

Na een aantal affaires in de 1990s werden de regels aangescherpt en namen de misstanden af, maar ze zijn er nog steeds. Vooral het schenden van VN wapenembargo's wordt politiek afgedekt. Tussen 2006 en 2008 kon Ukrimash, het dochterbedrijf van Ukroboronprom, drie contracten tekenen voor wapenexport naar Zuid-Soedan, terwijl voor de regio een wapenembargo van kracht was. Het ging om een omvangrijke levering: T-72 tanks, BM-21 Grad lanceerinrichtingen en luchtverdedigingssystemen stop je niet zomaar weg in een kofferbak. De deal werd bekend toen Somalische piraten in 2008 een schip kaapten met 33 tanks aan boord. De Oekraïense autoriteiten beweerden dat het schip op weg was naar Kenia²⁸.

In 2008 gebruikte Bosnië de Oekraïne als doorvoerland voor 100,000 kogels, die waarschijnlijk eindigden in de Democratische Republiek Congo, waartegen een wapenembargo van kracht was.

In 2011 beweerde het Albanese bedrijf Military Export Import Company munitie te hebben geleverd aan de Oekraïne, terwijl deze munitie in werkelijkheid door Ukrimash, met hulp van een Armeense tussenhandelaar, was doorgeleverd. Officieel naar de Verenigde Arabische Emiraten maar uiteindelijk naar Libië, ook een embargoland. De munitie werd ontdekt toen een schip van Ukrimash, varende onder de vlag van Sierra Leone, werd aangehouden in Griekenland terwijl het op weg was naar Libië.

Wie precies verantwoordelijk is voor deze exporten, en wanneer de wapens uit het legale het illegale circuit in worden gesluisd, is moeilijk te zeggen²⁹. Hier wreekt zich de matroesjka-achtige structuur van de bedrijven die verantwoordelijk zijn voor export. Bovendien onderhouden de diverse wapenbedrijven nauwe banden met de verantwoordelijke ministeries, hetgeen onafhankelijke vergunningverstrekking en controle in de weg kan staan.

Wapenhandel in oorlogstijd

De rol van de wapenindustrie is na het uitbreken van het interne gewapend conflict politieker geworden. Het is van strategisch belang wie controle heeft over de beschikbare wapens. Begin 2014 verkocht Ukrimash een partij zware wapens op de internationale markt, terwijl de regering ze wilde bestemmen voor het Oekraïense leger. Daarna werd de leiding van Ukinmash vervangen door meer regeringsgetrouwe mensen³⁰.

Berichtgeving over wapenexport is onderdeel van de propagandaoorlog. Zijn er wel of geen Oekraïense wapens, of via Oekraïne doorgevoerde wapens, via Turkije bij IS terecht gekomen³¹? Is staatsexportbedrijf Ukrpetsexport betrokken bij wapenleveranties aan Assad via de Oekraïense haven Oktyabrsk. Een rapport³², overgenomen door de Washington Post³³, suggereert veel maar levert geen bewijzen.

De politieke rol van de wapenindustrie blijkt ook uit invloed op het hervormingsproces: Ukroboronprom speelde een rol bij het opstellen van de nieuwe militaire doctrine van de Oekraïne, waarbij ook de NAVO en de EEAS betrokken waren. De Nationale Raad voor Veiligheid en Defensie van Oekraïne (SNBO) vat de nieuwe doctrine als volgt samen: De Russische Federatie is de militaire tegenstander. Conditioes worden vastgesteld voor de bevrijding van de bezette gebieden. Uitgangspunt is een hoge mate van waarschijnlijkheid van grootschalig gebruik van militair geweld. De neutraliteitspolitiek wordt verworpen, gekozen wordt voor een Euro-Atlantische integratie³⁴.

De-escalerende taal hoeft men in de nieuwe doctrine niet te zoeken.

Herstructurering industrie

Nu de band met de Russische wapenindustrie wordt doorgesneden probeert Oekraïne zijn materieel en wapenproductie op een andere leest te schoeien. Sinds 2014 streeft het Ministerie van Defensie naar de invoering van de NAVO-standaard voor leger en wapenproductie, zowel om meer samen te kunnen werken met NAVO als om meer te kunnen integreren in de Westerse wapenindustrie³⁵. Samen met de NAVO ontwikkelde Ukroboronprom en het Ministerie van Defensie een *Roadmap for the Standardization Reforms in the Defense Industry for 2015-2018*. Deze “*nieuwe ronde (..) voor Oekraïens militair-technische samenwerking met de EU en de NAVO lidstaten is het resultaat van onze voortgaande inspanningen de Oekraïense wapenindustrie te steunen*” aldus de NAVO liaisonmedewerker in de Oekraïne. Op 22 maart 2016 hebben de Verenigde Staten alle beperkingen op samenwerking met Ukroboronprom opgeheven, die waren ingesteld vanwege de betrokkenheid bij corruptie.

Hoge militairen suggereren dat alleen een NAVO lidmaatschap de veiligheid van de Oekraïne kan garanderen. Evident is, dat lonken naar NAVO lidmaatschap ook juist escalatie in de hand zou kunnen werken. Maar voor de wapenindustrie is duidelijk dat samenwerking met Rusland tot het verleden behoort en een andere oriëntatie noodzakelijk is. Met een aantal westerse bedrijven wordt al jaren samengewerkt. Zo wordt de KrAZ Kuguar geproduceerd op basis van het Canadese Cougar pantservoertuig. En onder licentie van het Israëliëse IMI worden in Vinnytsia kleine wapens geproduceerd, onder meer de TAR-21, ook standaardwapen van de Israelische krijgsmacht³⁶. Volgens

Ukroboronprom staan Amerikaanse wapenbedrijven klaar om te investeren in het Oekraïense militair-industrieel complex³⁷. De Oekraïne beschikt over goed opgeleid en ervaren personeel, dat goedkoper is dan Westers personeel. Dat zou voor bedrijven aantrekkelijk kunnen zijn. Maar de onzekere veiligheidssituatie en de corruptie maken het land minder aantrekkelijk voor westerse wapenbedrijven. Dat ondervond onder meer Damen Shipyards, bouwer van vooral marine- en kustwachtschepen, bij een mislukte poging een vestiging in de Oekraïne op te zetten³⁸. Dat was onder de regering-Janoekovytsj, maar de corruptie zet zich voort onder de huidige regering.

Het vinden van samenwerkingspartners zal ook om technische redenen moeilijk blijken³⁹. De Russische en Oekraïense wapenindustrie is van een andere aard dan de westerse wapenindustrie, die veel meer gebaseerd is op technologische hoogstandjes. Toch moet de Oekraïense wapenindustrie het van het westen hebben. Ondanks de intensieve militaire handelsrelatie met China – China heeft last van een Westers wapenembargo sinds het neerslaan van de opstand op het Tiananmen Plein in 1989 en vindt in Oekraïne een degelijke leverancier – is de kans klein dat de Chinezen zullen investeren in de Oekraïense wapenindustrie. Dat zou hen in conflict brengen met Rusland, een relatie die China niet teveel wil belasten⁴⁰.

Een succesje voor Ukroboronprom is de in april 2015 getekende samenwerkingsovereenkomst voor wapenproductie met Turkije, dat toch al niet erg dik met Rusland is. Oekraïense raket- en wapenbedrijven en Turkse wapenindustrie zullen onder meer samen radar- en communicatiesystemen, pantservoertuigen en tanks gaan produceren⁴¹.

3. Controle op wapenexport

Corruptie

Corruptie is misschien wel de belangrijkste hindernis voor goede controle op wapenexport in de Oekraïne. De Maidan protesten begonnen met de beslissing van voormalig president Janoekovytsj in November 2013 om het Associatieverdrag niet te tekenen, maar belangrijke drijvende factoren waren hoop op EU lidmaatschap en boosheid over de corruptie. De wapenindustrie is wereldwijd toch al een van de meest corrupte sectoren. Transparency International, dat een speciale sectie heeft die corruptie in wapenhandel probeert te bestrijden, schat dat in de defensiesector jaarlijks zo'n \$20 miljard aan smeeren ander illegaal geld omgaat⁴². Oekraïne is het meest corrupte land van Europa en Transparency plaatst het Oekraïense Ministerie van Defensie in de categorie Hoog Risico van de *Government Defence Anti Corruption Index 2015*.

Hoewel er stappen gezet worden in de goede richting, zoals integriteitstrainingen voor ambtenaren, is er met name bij de aankoopafdeling van het Ministerie van Defensie sprake van onduidelijke en oncontroleerbare procedures, die door betrokkenen worden vergoelikt met verwijzing naar speciale omstandigheden vanwege het binnenlands conflict. Deze corruptie strekt ver, zo is geld bedoeld voor persoonlijke soldaatuitrustingen in vreemde zakken verdwenen⁴³.

Naar corruptie bij de Oekraïense wapenexport heeft Transparency niet specifiek gekeken, maar gezien het algehele beeld is de verwachting niet rooskleurig. De patronen die bij wapenexportcontrole opduiken zijn hetzelfde als in andere sectoren: formele regels lopen niet gelijk met feitelijke, informele macht en werkwijzen.

Maatschappelijke organisaties pleiten voor het instellen van controlerende organen met onafhankelijke medewerkers, meer transparantie en een grote rol voor onafhankelijke partijen bij het controleren van regels. Er was hoop dat de nieuwe regering onder leiding van Porosjenko minder corrupt, ja misschien zelfs wel anti-corrupt zou zijn, maar het uitbannen van corruptie verloopt moeizaam⁴⁴. Bij aanstelling van onafhankelijke medewerkers voor het nieuwe Nationaal Anti Corruptie Bureau en Nationaal Corruptie Preventie Agentschap is alleen al het instellen van een onafhankelijke selectiecommissie geen sinecure. Bovendien heeft een deel van het parlement boter op het hoofd; regelmatig wordt geprobeerd anti-corruptiemaatregelen te blokkeren of terug te draaien⁴⁵. Begin 2016 plaatste Transparency International de Oekraïne op positie 130 van de 168 landen op de

wereldwijde Corruption Perceptions Index (CPI), slechts een positie beter dan het jaar ervoor.

Voor Europa is corruptiebestrijding “een van de belangrijkste hervormingen die de Oekraïne moet doorvoeren om dichterbij het EU lidmaatschap te komen” aldus de wat voorbarige Nieuwsbrief van de officiële EU Delegatie voor de Oekraïne.

Corruptiebestrijding geldt als voorwaarde voor diverse EU financieringsprogramma's en bovenal voor het afschaffen van de visumplicht. Oppositieleden stellen dat de strijd tegen corruptie alleen gewonnen kan worden door niet-aflattende inzet van maatschappelijke organisaties die blijven waken dat anti-corruptiewetten onverkort worden aangenomen en bovendien worden nageleefd⁴⁶.

Verbetering exportcontrole

In de Associatieovereenkomst tussen de Europese Unie en de Oekraïne begint artikel 7 met het voornemen tot convergentie op buitenlands- en veiligheidsbeleid, waaronder wapenuitvoercontrole, tussen de EU en de Oekraïne.

“Artikel 7 Buitenlands en veiligheidsbeleid – 1. De partijen intensiveren hun dialoog en samenwerking en ondersteunen de geleidelijke convergentie op het vlak van buitenlands en veiligheidsbeleid, met inbegrip van het gemeenschappelijk veiligheids- en defensiebeleid (GVDB), en besteden bijzondere aandacht aan conflictpreventie en crisisbeheer, regionale stabiliteit, ontwapening, non-proliferatie, wapenbeheersing en wapenuitvoercontrole en aan een betere dialoog over ruimtevaart, die van wederzijds belang is. Samenwerking wordt gebaseerd op gemeenschappelijke waarden en gezamenlijke belangen, is gericht op meer convergentie en doeltreffendheid van het beleid, en stimuleert de gezamenlijke beleidsplanning. De partijen gebruiken hiervoor bilaterale, internationale en regionale fora⁴⁷.”

Het Genève Centrum voor Krijgsmacht, Conversie en Ontwapening publiceerde in 2012 een aantal suggesties voor verbetering van het Oekraïense wapenexportbeleid. Centraal daarin staat het invoeren van parlementaire en publieke verantwoording. Ook adviseert het Centrum duidelijker juridische sancties op overtreding van exportregels. Als praktische, maar niet eenvoudig in te voeren suggesties tegen het omleiden van wapens naar illegale bestemmingen komt het Centrum met een voorstel voor het monitoren van transporten door internationale waarnemers en het labelen van te exporteren wapens om ze zodoende traceerbaar te maken⁴⁸.

Ook in een andere studie, naar Security Sector Reform, wordt de scheiding van politiek en controle, het organiseren van onafhankelijke controle door parlement en maatschappelijke organisaties, en het tegengaan van corruptie geadviseerd voor een betere

wapenexportcontrole voor de Oekraïne⁴⁹. Opmerkelijk is dat beide studies nauwelijks voorstellen doen voor meer of andere regels, maar vooral voor maatregelen om bestaande regels transparant en extern gecontroleerd te maken. Veel belang wordt gehecht aan openheid en controlemogelijkheden door externe partijen; parlement, media en maatschappelijke organisaties.

Nog een verbetering kan zijn dat Oekraïne zichzelf officieel lieert aan de criteria en principes van het Gemeenschappelijk Standpunt Wapenexport van de EU. Daarvoor hoeft het geen lid te zijn van de EU of het Associatieverdrag aan te gaan; er is een groep van gelieerde landen (Bosnië en Herzegovina, Canada, Macedonië, Montenegro, IJsland en Noorwegen) die de EU regels volgen en sinds 2012 een eigen informatie-uitwisselsysteem met de EU hebben over wapenexportvergunningen⁵⁰. Daar de Oekraïense wet- en regelgeving al zo goed als volgens EU standaard verloopt, is de stap om hierbij aan te sluiten niet groot. Het kan een bijdrage leveren aan een correcte uitvoering van wapenexportregels, zoals vastgelegd in de Gebruikersgids bij de Gedragscode van de EU betreffende wapenuitvoer. Binnen het EU exportcontroleregime wordt verbetering op nationaal niveau bereikt door 'peer pressure'; landen nemen elkaar de maat en bespreken hun verschillen in uitvoering, ze stellen gezamenlijk 'best practises' vast in de Gebruikersgids. Hoewel de participatie in het 'peer network' COARM (de Raadswerkgroep van export van conventionele wapens, waarin EU ambtenaren uit de afzonderlijke lidstaten enkele keren per jaar het gevoerde beleid doorspreken en zo mogelijk harmoniseren) door gelieerde landen zich beperkt tot een waarnemersstatus, kan dit in de overheid verankerde mechanisme een aanvulling vormen voor controlepogingen door maatschappelijke organisaties en een steun in de rug zijn voor hun strijd om corruptie en misbruik uit te bannen.

Conclusie

De Oekraïense wapenindustrie bevindt zich in transitie; door het conflict met Rusland wordt een jarenlange samenwerking ontvlochten. De wapenexportwetgeving van de Oekraïne is op papier goed uitgewerkt. Oekraïne neemt deel in internationale regimes voor exportcontrole en wapenbeperking. Oekraïne rapporteert tamelijk uitgebreid over zijn wapenexport, zowel op nationaal niveau als aan de VN.

De wapenexportcontrole kent echter valkuilen doordat over de gerapporteerde export geen verantwoording wordt afgelegd aan parlement en samenleving. Zeker gezien de wijdverbreide corruptie is het risico op misleiding groot. Corruptie, ook internationaal een van de grote problemen binnen de wapenhandel, wordt in de Oekraïne in toenemende mate met wetten bestreden, maar voortdurende waakzaamheid en druk van maatschappelijke organisaties blijft nodig om regering en parlement aan zowel invoering als uitvoering van die wetten te verplichten.

Omdat de wapenexportregels van de Oekraïne veel lijken op die van de EU is het betrekkelijk eenvoudig voor het land om zich te liëren aan het EU Gemeenschappelijk Standpunt Wapenexport. Daarvoor hoeft het geen EU-lid te zijn, ook het Associatieverdrag is daarvoor niet nodig. Ook bijvoorbeeld Noorwegen, Canada, Bosnië en Herzegovina zijn op deze manier onderdeel van hetzelfde wapenexportsysteem. Groot voordeel hiervan is, dat Oekraïne deel gaat uitmaken van een systeem waarbij landen elkaar 'de maat nemen' bij uitvoering van de wapenexportregels. Het uitbannen van misbruik, illegale export en corruptie in wapenhandel krijgt daarmee steun vanuit een netwerk van ambtenaren en beleidsmakers uit vele landen. Dit is ongetwijfeld een versterking van het werk van maatschappelijke organisaties.

Bijlage: Wapenexport Oekraïne 2005-2015 in \$ miljoenBron: *SIPRI Arms Transfers Database, gegenereerd 10 maart 2016*

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	Totaal
China	82	128	64	54	28			632	86	152	98	1322
Rusland			100		7	22		81	141	155	72	576
Azerbeidzjan	33	110	143	8	100	20	14		15	4		447
Pakistan	16	16	18	8	66	66	122	10	10	8	8	344
Ethiopië							76	182	62	19		340
Thailand						13	24	106	54	54	63	314
Irak		20	44	2	15	13	48	112	47			301
Soedan		4		26	33	92	82	20	31			286
Georgië	52	43	122	64	1							282
India							17	48	101	37	37	239
Equatorial Guinea			20	30	31		12	60		80		232
DR Congo		17				151		9				177
Vietnam	16	26		13			20	18	18	38	13	162
Tsjaad			7	57	31	11	1		18	19		145
Oeganda	4	5				29	29	57				124
Jemen	22	35	31				1					88
Algerije	18	5	4		8	3	38	7		3		86
Zuid Soedan			37	44	1							82
Nigeria		9	29	11					1	31		80
Egypte	26				26	26						78
Turkmenistan				7			43	28				78
Kazachstan	4	2	5					1	56	1		69
Venezuela						11		28	28			67
NAVO		58										58
Cambodja								54				54
Wit-Rusland	6	24			3						10	43

WAPENEXPORTCONTROLE IN DE OEKRAINE - STOP WAPENHANDEL

Kroatië										41		41
Jordanië				33								33
Bangladesh							2	2	6	2	17	31
Laos					26							26
Sri Lanka		21										21
Afghanistan				18								18
Verenigde Staten	3	12										15
Myanmar			1		1		7				4	13
Marokko						10						10
Rest	12	9		6		4	17	9	15	15	2	89
Totaal	292	543	624	378	377	470	553	1464	689	657	323	637

Totalen tellen niet precies op wegens afronding.

Bronvermelding

- 1 Trends in international arms transfers 2015. SIPRI Factsheet februari 2016.
- 2 Global Security Russia Military Guide <http://www.globalsecurity.org/military/world/russia/industry-ua.html>
- 3 Ukrainian state arms trader exports 1bn dollars worth of arms throughout year. UNIAN News Agency, Kiev, 9 juli 2015
- 4 Global arms industry: West still dominant despite decline; sales surge in rest of the world, says SIPRI. SIPRI Press release:, 14 Dec. 2015
- 5 <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:335:0099:0103:nl:PDF>
- 6 Zie onder meer: Lessons from MENA – Appraising EU transfer of military and security equipment to the Middle East and North Africa, edited by An Vranckx, Frank Slijper and Roy Isbister, november 2011.
- 7 https://en.wikipedia.org/wiki/Malyshev_Factory
- 8 Close Ranks; Why Ukraine Needs Russia -- And Russia Needs Ukraine. Foreign Affairs 25 mei 2014 <http://www.foreignaffairs.com/articles/141461/alexei-arbatov-and-vladimir-dvorkin/close-ranks>
- 9 Ukraine Military Seeks to Modernize Past Soviet Era. Defense News 31 juli 2015 <http://www.defensenews.com/story/defense/international/europe/2015/07/25/-war-ukraine-military--modernize-past-soviet-era/30625241/>
- 10 T-80UD Main Battle Tank – A Pakistani Perspective. Defence Forum India 4 januari 2013 <http://defenceforumindia.com/t-80ud-main-battle-tank-pakistan-1248>
- 11 http://www.sipri.org/databases/embargoes/eu_arms_embargoes/ukraine
- 12 Global Security Ukraine industry <http://www.globalsecurity.org/military/world/ukraine/industry.htm>
- 13 Poroshenko signs decree banning exports of military, dual-use items to Russia. Tass 28 Augustus 2014 <http://tass.ru/en/world/747041>
- 14 Saving Ukraine's Defense Industry. Carnegie 30 juli 2014 <http://carnegieendowment.org/2014/07/30/saving-ukraine-s-defense-industry>
- 15 Ukraine Misses Deadline, Lone Bidder Remains for Indian Aircraft Competition. Defense News, 3 nov 2014 <http://www.defensenews.com/article/20141103/DEFREG03/311030021>
- 16 Jane's Defence Weekly 24 feb, 2016
- 17 Complex Ties: Russia's Armed Forces Depend On Ukraine's Military Industry. Radio Free Europe 28 maart 2014 <http://www.rferl.org/content/russia-ukraine-military-equipment/25312911.html>
- 18 [http://www.janes.com/article/58030/ukrainian-security-service-seizes-microchips-illegally-bound-for-russia?utm_campaign=\[PMP\]_PC5308_J360%2019.02.16_KV_Deployment&utm_medium=email&utm_source=eloqua](http://www.janes.com/article/58030/ukrainian-security-service-seizes-microchips-illegally-bound-for-russia?utm_campaign=[PMP]_PC5308_J360%2019.02.16_KV_Deployment&utm_medium=email&utm_source=eloqua)
- 19 Saving Ukraine's Defense Industry. Carnegie 30 juli 2014
- 20 Ukraine's arms concern needs to be free from corruption, rebuilt from scratch. Kyiv Post, 3 april 2014 <http://www.kyivpost.com/opinion/op-ed/ukraines-arms-concern-needs-to-be-free-342020.html>

- [21](http://www.neweasterneurope.eu/articles-and-commentary/1518-behind-the-scenes-of-ukraine-s-defence-industry) Behind the Scenes of Ukraine's Defence Industry. New Eastern Europe, 9 Maart 2015
<http://www.neweasterneurope.eu/articles-and-commentary/1518-behind-the-scenes-of-ukraine-s-defence-industry>
- [22](http://books.sipri.org/files/misc/SIPRIBP0810.pdf) Ukrainian export of small arms and light weapons, 2004-2007. SIPRI Background Paper oktober 2008.
<http://books.sipri.org/files/misc/SIPRIBP0810.pdf>
- [23](http://www.nti.org/analysis/articles/ukraine-nuclear-disarmament/) Nuclear Disarmament Ukraine, NTI geg. Maart 2016 <http://www.nti.org/analysis/articles/ukraine-nuclear-disarmament/>
- [24](http://www.pecob.eu/arms-trade-and-trafficking) Trade and trafficking: Ukraine and the regulation of international arms trade. Pecob juni 2013.
<http://www.pecob.eu/arms-trade-and-trafficking>
- [25](http://www.sipri.org/research/armaments/transfers/transparency/national_reports/ukraine/ukraine-national-reports) http://www.sipri.org/research/armaments/transfers/transparency/national_reports/ukraine/ukraine-national-reports
- [26](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:335:0099:0103:nl:PDF) <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:335:0099:0103:nl:PDF>
- [27](http://www.pecob.eu/arms-trade-and-trafficking) Trade and trafficking: Ukraine and the regulation of international arms trade. Pecob juni 2013.
- [28](http://www.neweasterneurope.eu/articles-and-commentary/1518-behind-the-scenes-of-ukraine-s-defence-industry) Behind the Scenes of Ukraine's Defence Industry. New Eastern Europe, 9 Maart 2015.
- [29](http://www.ibtimes.com/ukraine-weapons-isis-kyiv-denies-charge-after-islamic-state-terrorists-caught-kuwait-2193568?rel=latest2) Ukraine Weapons To ISIS? Kiev Denies Charge After Islamic State Terrorists Caught In Kuwait. International Business Times 20 nov 2015. <http://www.ibtimes.com/ukraine-weapons-isis-kyiv-denies-charge-after-islamic-state-terrorists-caught-kuwait-2193568?rel=latest2>
- [30](http://www.neweasterneurope.eu/articles-and-commentary/1518-behind-the-scenes-of-ukraine-s-defence-industry) Behind the Scenes of Ukraine's Defence Industry. New Eastern Europe, 9 Maart 2015
- [31](http://www.ibtimes.com/ukraine-weapons-isis-kyiv-denies-charge-after-islamic-state-terrorists-caught-kuwait-2193568?rel=latest2) Ukraine Weapons To ISIS? Kiev Denies Charge After Islamic State Terrorists Caught In Kuwait. International Business Times 20 nov 2015.
- [32](http://media.wix.com/ugd/e16b55_ed93e67e18137ba2d9b15837fa992895.pdf) The Odessa network, mapping facilitators of Russian and Ukrainian arms transfers.
http://media.wix.com/ugd/e16b55_ed93e67e18137ba2d9b15837fa992895.pdf
- [33](https://www.washingtonpost.com/world/national-security/ukrainian-port-eyed-as-analysts-seek-syrias-arms-source/2013/09/07/f61b0082-1710-11e3-a2ec-b47e45e6f8ef_story.html) Ukrainian port eyed as analysts seek Syria's arms source. Washington post 7 september 2013.
https://www.washingtonpost.com/world/national-security/ukrainian-port-eyed-as-analysts-seek-syrias-arms-source/2013/09/07/f61b0082-1710-11e3-a2ec-b47e45e6f8ef_story.html
- [34](http://www.rnbo.gov.ua/en/news/2253.html) Press release subsequent to the results of the meeting of National Security and Defense Council of Ukraine. National security and defence Council of Ukraine, 2 september 2015. <http://www.rnbo.gov.ua/en/news/2253.html>
- [35](http://www.defensenews.com/story/defense/international/europe/2015/07/25/-war-ukraine-military--modernize-past-soviet-era/30625241/) <http://www.defensenews.com/story/defense/international/europe/2015/07/25/-war-ukraine-military--modernize-past-soviet-era/30625241/>
- [36](https://en.wikipedia.org/wiki/Category:Defence_companies_of_Ukraine) https://en.wikipedia.org/wiki/Category:Defence_companies_of_Ukraine
- [37](http://www.defense-aerospace.com/articles-view/release/3/162241/ukraine-expects-investments-by-us-defense-companies.html) <http://www.defense-aerospace.com/articles-view/release/3/162241/ukraine-expects-investments-by-us-defense-companies.html>
- [38](https://extra.abnamro.nl/internationaal/groeien/hoe-damen-shipyards-de-concurrentie-voorblijft/) <https://extra.abnamro.nl/internationaal/groeien/hoe-damen-shipyards-de-concurrentie-voorblijft/>
- [39](http://www.defensenews.com/story/defense/international/europe/2015/07/25/-war-ukraine-) Ukraine Military Seeks to Modernize Past Soviet Era. Defense News, 31 juli 2015.
<http://www.defensenews.com/story/defense/international/europe/2015/07/25/-war-ukraine->
- [40](https://www.washingtonpost.com/blogs/monkey-cage/wp/2015/07/24/hey-putin-have-you-seen-how-much-china-is-investing-in-ukraine/) Hey, Putin, have you seen how much China is investing in Ukraine? Washington Post 24 juli 2015.
<https://www.washingtonpost.com/blogs/monkey-cage/wp/2015/07/24/hey-putin-have-you-seen-how-much-china-is-investing-in-ukraine/>

- [41](http://www.janes.com/article/50812/turkey-ukraine-announce-defence-industrial-collaboration) Turkey, Ukraine announce defence industrial collaboration. IHS Jane's Defence Industry, 19 april 2015
<http://www.janes.com/article/50812/turkey-ukraine-announce-defence-industrial-collaboration>
- [42](http://www.theguardian.com/business/2013/jan/29/arms-manufacturers-do-little-over-corruption) Most countries do little to combat corruption in arms trade, study finds. The Guardian, 29 januari 2013
<http://www.theguardian.com/business/2013/jan/29/arms-manufacturers-do-little-over-corruption>
- [43](http://www.nytimes.com/2014/10/08/opinion/in-war-time-corruption-in-ukraine-can-be-deadly.html?_r=0) Ukraine's Own Worst Enemy; In War Time, Corruption in Ukraine Can Be Deadly. New York Times, 7 oktober 2014
http://www.nytimes.com/2014/10/08/opinion/in-war-time-corruption-in-ukraine-can-be-deadly.html?_r=0
- [44](https://www.transparency.org/news/feature/ukraine_governments_half_hearted_approach_undermines_significant_gains) Ukraine: Government's half-hearted approach undermines significant gains. Transparency International, 17 juni 2015
https://www.transparency.org/news/feature/ukraine_governments_half_hearted_approach_undermines_significant_gains
- [45](http://euukrainecoop.com/2015/06/19/anticorruption-institutions/) EU expert: Ukraine's progress on anti-corruption delayed. EU-Cooperation News, 19 juni 2015.
<http://euukrainecoop.com/2015/06/19/anticorruption-institutions/>
- [46](http://euromaidanpress.com/2016/03/17/behind-the-scenes-of-civic-societys-battle-with-corruption-in-ukraine/#arvlbdata) [Behind the scenes of civic society's battle with corruption in Ukraine](http://euromaidanpress.com/2016/03/17/behind-the-scenes-of-civic-societys-battle-with-corruption-in-ukraine/#arvlbdata). Euromaidan Press , 16 maart 2016.
<http://euromaidanpress.com/2016/03/17/behind-the-scenes-of-civic-societys-battle-with-corruption-in-ukraine/#arvlbdata>
- [47](https://zoek.officielebekendmakingen.nl/trb-2014-160.pdf) Associatieovereenkomst tussen de Europese Unie en de Europese Gemeenschap voor Atoomenergie en haar lidstaten, enerzijds, en Oekraïne, anderzijds. <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/trb-2014-160.pdf>
- [48](http://www.dcaf.ch/.../rps_14_arms_export_control.pdf) Challenges Facing Arms Export Control in Ukraine and the Russian Federation. Center for Army, Conversion and Disarmament Studies (2012) www.dcaf.ch/.../rps_14_arms_export_control.pdf
- [49](http://eeas.europa.eu/non-proliferation-and-disarmament/arms-export-control/docs/15_annual_report_en.pdf) The Politics of Security Sector Reform: Challenges and Opportunities for the European Union's Global Role, Magnus Ekengren, Routledge, 2016
- [50](http://eeas.europa.eu/non-proliferation-and-disarmament/arms-export-control/docs/15_annual_report_en.pdf) http://eeas.europa.eu/non-proliferation-and-disarmament/arms-export-control/docs/15_annual_report_en.pdf

Recente publicaties van Stop Wapenhandel

- * **Topjaar 2014, analyse Nederlandse wapenexport.** December 2015
- * **Dutch arms trade with coalition forces in the Yemen war.** November 2015
- * **Pensioengeld voor de JSF.** Augustus 2015
- * **“Het is wel mijn geld” - Pensioengeld voor kernwapens.** Mei 2015
- * **Reactie op Initiatiefnota D66 en PvdA Wapens en Principes.** (n.a.v. Rondetafelgesprek Tweede Kamer). April 2015
- * **Wapenpromotie bij foute vrienden; Nederlandse bedrijven op de IDEX wapenbeurs.** Januari 2015
- * **Pensioengeld voor militaire drones.** Oktober 2014
- * **Israel and the international arms trade, companies involved.** Augustus 2014
- * **Wapenhandel en militarisering: het schoolrapport van de Europese lijsttrekkers.** Mei 2014
- * **De modernisering van kernwapens in Nederland.** Maart 2014
- * **Hoge kwaliteit, zo goed als nieuw: tweedehands wapens uit Nederland.** Maart 2014
- * **Wapenproductie als banenmotor? Nederland en het defensie industriebeleid.** December 2013

Zonder donateurs geen Stop Wapenhandel

**Steun ons met een gift op rekening NL11 TRIO 0390 4073 80
t.n.v. Stop Wapenhandel, Amsterdam**